

केटलाक अल्पज्ञात के अज्ञात मूळना गुजराती शब्दप्रयोगोनी चर्चा

हरिवल्लभ भायाणी

खमण, खामणुं, छीणवुं

१. **खमण** 'छीणीने करेलो छूंदो' ('कोपरानुं खमण')
खमणवुं, **खमणी** ('खमणवानुं ओजार')
सं. क्षि. 'क्षय थवो', 'क्षीण थवुं'; क्षपय् 'क्षय करवो', 'क्षीण करवुं'.
प्रा. खवय्; क्रियावाचक नाम सं. क्षपण, प्रा. खवण > खमण.
२. **खामणुं** 'खाबडुं', 'छीछरो क्यारो', 'वासण मूकवा सारुं करेली बेसणी'
खमण उपरथी **खामण** 'कोतरी, खोदी खाडो करवो; एवो खाडो' एवुं मूळ होय.
३. सं. क्षीण, प्रा. छीण, गुज. छीणवुं, छीणी, छीण.
सं. क्षनो ख् करवानुं गुजरातीनुं सामान्य वलण छे. पण क्ष नो छ् थयानां उदाहरण पण मळे छे, तो ते शब्दो एवा वलणवाळी बोलीमांथी (जेम के हिंदी, मराठी) आव्या होय. प्राकृतोमांणी परिस्थिति परत्वे जुओ पिशेलनुं प्राकृत व्याकरण परिच्छेद ३१७-३२३.

घायां - पडघायां

घायां-पडघायां (सं. घात-प्रतिघात, प्रा. घाय-पडिघाय). ('घायल थवाथी, डूबी जवाथी वंगेरे कमोते मरेलां'; भादरवा वदी चौदशे एमनुं श्राद्ध कराय छे. बाळांभोळां ए एवी ज रीते नानां बाळक मरी गयां होय एमना श्राद्धनो रूढिथी मनातो दिवस छे.)

पडघो, पडछंदो, पडजीभ, पडभीत, पडपूछ, पडिकमणुं वगैरेमां

सं. प्रति, प्रा. पडि परथी आवेलो पड के पडि मळे छे. प्राकृत माटे जुओ पिशेल, परिच्छेद २१९.

जड

१. जड 'अचेतन', 'लागणी, बुद्धि के स्फुर्ति विनानुं' (सं. प्रा. जड) जड परथी भारवाचक जड्डु (अपभ्रंशमां) ते परथी जाडुं (अर्थ-परिवर्तन; जेम हिंदी मोटा = 'जाडुं')
२. जड 'मूळियुं'. जडमूळ (पर्यावाचक समास). सं. जटा, प्रा. जडा, जड (टर्नर, ५०८६). 'जड उखेडी नाखवी', 'जडथड', 'जडियुं', 'जडथुं' ('मूळडियुं'). जडीबुट्टी एमां जडी 'औषधिना गुणवाळुं मूळियुं' - 'चमत्कारिक गुणवाळुं मूळियुं'. टर्नर.
३. जड 'खीली', 'स्त्रीओनुं नाकनुं घरेणुं'. कदाच क्रमांक २ वाळा जड परथी आ अर्थविकास थयो होय. सज्जडनो संबंध आनी साथे होवानुं जणाय छे.
४. जड : जडवुं 'सज्जड बेसाडवुं', 'बेसणीमां नंग जोडवुं', (टर्नर, ५०९१).
५. जडवुं 'शोधतां हाथ लागवुं'. जडतुं 'बंध बेसतुं, मळतुं'. जडती लेवी मांनो जडती आनी साथे संकळयेलो हशे ?
६. जड वासवी 'हिंदुओना बाळकोने जनोई होवाना प्रसंगे के परणनाराओने, माथाना वाळमां फोइए वींटी बांधवी'. जडवासणुं आमां जड अने वासवुं नुं मूळ शुं छे ते स्पष्ट नथी.
अज्जडनुं मूळ स्पष्ट नथी. बृगुको. मां देश्य 'उपपति, जार'नो अर्थ धरावता शब्दनी साथे तेने जोड्यो छे पण ए अटकळ निराधार छे.

जूठं , एतुंजूठं

१. जूठं 'खोटुं, असत्य'. जूठ, जूठाडुं , जुठाणुं ('जुठाणुं जलदी पकडाय, आखर जूठो जन पस्ताय'). भार देवा, उत्कटता दर्शाववा जूठुं वगैरे.
२. जूठुं 'छांडेलुं अनाज', 'एतुं, अजीतुं, उच्छिष्ट'. जमवुं-जूठवुं. टर्नर (क्रमांक ५२५५, ५२५६, ५२५७) प्रमाणे मूळ सं. जुष्ट, प्रा. जुड्ड 'वापरेलुं', 'वापरीने भ्रष्ट करेलुं', 'जेनो आस्वाद लीधो छे तेवुं'. गुज. जूठण 'छांडेलुं अनाज'. जूठण 'खेलमां एलेफल, जूठं पण बोलनार ; रंगलो' (भवाईमां जूठणनो वेश).
३. एतुं(के एतुं)जूठुं. आमां कोशो एतुंना तथा अजीतुंना मूळ तरीके सं. उच्छिष्ट, जूनी गुज. उछीतुं आपे छे, परंतु एम करवामां ध्वनिदृष्टिए घणी मुश्केली छे. जेनी पाछळ संयुक्त व्यंजन छे तेवा उ नो अ अने छ् नो ज् बन्यो तेनो खुलासो केम आपवो ?

झाड, झाडवुं-झूडवुं

१. झाड 'वृक्ष, छोड' ; सं. झाट 'झाडी, झाड'. प्रा. जाडि 'वेलोनुं झूड' (टर्नर, क्रमांक ५३६२). गुज. झाडी, झाडवुं, झाडखुं (व, ख स्वार्थिक प्रत्यय: जेम के व- लाडवो, कडवुं, ख- डाळखुं, माळखुं). जाट एटले 'जटाओनो, मूळनो जथ्यो' 'थडियुं'. सं. जटा, अप. जड, गुज. जड 'मूळियुं'.
२. झाडवुं 'वाळवुं', 'झापटवुं'. झाडवुं-झूडवुं (जेम झाटकवुं- झूटकवुं, झापट-झूपट) 'झाडीझूडीने घर साफ करवुं.' 'झाडु' (टर्नर, क्रमांक ५३२८). झूडवुं (ला.) 'सखत मार मारवो'.
३. झाडो 'दस्त'. क्रमांक २ ना झाडवुं साथे संकळयेलो छे के केम

नथी कही शकातुं. झाडे फरवा जवुं मां झाडे क्रमांक १ वाळो
झाड कदाच होय. सरखावो, दिशाए जवुं.

झडि प्रा. 'निरंतर वृष्टि', 'वरसादनुं तोफान', गुज. झडी. एनुं मूळ
जुदुं ज छे. (टर्नर, क्रमांक ५३२९).

पडछे

पडछे 'शेरडीने छेडेनो पांदडानो भाग'. सं. छद 'पांदडुं'. एटले
प्रतिच्छद '(शेरडीना) मूळनी सामेनां, सामे छेटेनां पांदडं'. सं.
प्रतिच्छद, प्रा. पडिच्छअ, गुज. पडछे. पडछे 'सहारो, आधार',
पडछे न लेवो 'पासे न जवुं' (लाक्षणिक), पडछे नाखवुं के
मूकवुं 'सरखामणी करवी' - एथी हुं अजाण छुं.

